

**Ștefan BOGREA**

## **Victima potențială în cauzele Curții Europene a Drepturilor Omului privitoare la măsurile secrete de supraveghere: între recurs individual și *actio popularis***

### **I. Introducere**

Art. 8 din Convenția europeană a drepturilor omului a dat naștere la o amplă jurisprudență, dată fiind natura sensibilă și esențială a conținutului acestuia: dreptul la respectarea vieții private și de familie. Alături de libertatea de gândire, conștiință și religie, libertatea de exprimare și libertatea de întrunire și asociere, dreptul la respectarea vieții private este una dintre cheile de boltă ale respectului social al individului<sup>1</sup>.

Primul paragraf al art. 8 statuează în mod neechivoc dreptul la respectarea vieții private și de familie, iar cel de-al doilea paragraf prevede ingerințele legitime ale autorităților publice în exercițiul acestui drept. Textul Convenției europene este un etalon al protecției dreptului la respectarea vieții private și de familie în dreptul internațional al drepturilor omului și datorită caracterului evolutiv al Convenției, care permite Curții Europene a Drepturilor Omului să se adapteze realităților cu care este confruntată. Având în vedere că revoluția tehnologică a dus la apariția unor fenomene criminale noi, cât și la ușurarea planificării și executării celorlalte tipuri de infracțiuni, în special cele de criminalitate organizată<sup>2</sup>, autoritățile publice fac apel la tehnologiile recente pentru a combate infracțiunile neconvenționale cu care se confruntă. Măsurile de supraveghere tehnică, în special atunci când sunt aplicate sau au potențialul de a fi aplicate în masă, ridică probleme sensibile din punctul de vedere al drepturilor omului<sup>3</sup>. Acest studiu va aborda unul dintre aspectele care au caracterizat jurisprudența Curții Europene cu privire la incidența măsurilor de supraveghere tehnică pe tărâmul art. 8: specificitatea noțiunii de victimă, prin raportare la prevederile art. 34 din Convenție și consecințele practice ale acesteia.

---

<sup>1</sup> A se vedea *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 596.

<sup>2</sup> A se vedea, spre exemplu, *J. Byrne, G. Marx*, Technological Innovations in Crime Prevention and Policing. A Review of the Research on Implementation and Impact, în *Cahiers Politiestudies Jaargang nr. 20/2011-3*, p. 17-40, *passim* (<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/238011.pdf>) hyperlink verificat de autor la data de 9 iunie 2016.

<sup>3</sup> *Craxi c. Italia*, nr. 25337/94, *passim* (în special decizia de inadmisibilitate din data de 7 decembrie 2000, p. 10-11). Pentru o analiză detaliată a acestei decizii, a se vedea *C.-L. Popescu*, Libertatea de exprimare în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (1999-2002), Ed. All Beck, București, 2003, p. 127-130]. Pentru o cauză recentă, care privește în mod direct confluența dintre noile tehnologii și mijloacele de supraveghere în masă, a se vedea *Szabó and Vissy c. Ungaria*, nr. 37138/14, 12 ianuarie 2016, *passim*.

## II. Aspecte generale cu privire la noțiunea de „victimă” în jurisprudența Curții

Recursul individual, statuat de art. 34 din Convenție, constă în posibilitatea oricărei persoane fizice, organizații neguvernamentale<sup>4</sup> sau oricărui grup de particulari de a se adresa Curții atunci când pretinde a fi victima unei încălcări, de către unul din statele contractante, a drepturilor recunoscute de Convenție și de protocoalele adiționale ale acesteia.

Așadar, se poate adresa Curții acela care se consideră lezat în drepturile sale convenționale de către unul dintre statele contractante, fiind necesar ca reclamantul să își justifice calitatea sa de victimă. Deși aparent ține de fondul cauzei aflate în fața Curții, calitatea de victimă este, în realitate, o veritabilă condiție de admisibilitate a cererilor individuale, Curtea analizând acest aspect înainte de a judeca fondul cererii respective. Sintetizând, fără a avea pretenția de a epuiza acest subiect<sup>5</sup>, autorul recursului individual trebuie, în conformitate cu art. 34 din Convenție, să arate faptul că este afectat, direct sau indirect, de violarea prevederilor Convenției în sensul art. 34. Înaltele părți contractante se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul dreptului de a sesiza Curtea oricărei persoane fizice, organizație neguvernamentală sau grup de particulari „care se pretinde victimă” să-și exercite dreptul de a sesiza Curtea.

Pentru Curte, noțiunea de „victimă” are un înțeles specific, fiind în prezența unei noțiuni europene autonome, separată de calificarea dată în dreptul intern. Calificările din dreptul intern nu pot împiedica reclamantul să se adreseze Curții, deși Curtea ține cont în anumite situații de calificarea internă a noțiunilor autonome europene<sup>6</sup>. Curtea a conturat noțiunea victimelor indirecte, acele persoane cărora încălcarea nu le-a produs direct un prejudiciu, ci le-a produs un prejudiciu indirect sau care are un interes direct de a pune capăt acestei încălcări<sup>7</sup>. Așadar, nu numai victimele directe<sup>8</sup>, ci și cele indirecte se pot adresa Curții în conformitate cu prevederile art. 34 din Convenție: rudele<sup>9</sup>, partenerii<sup>10</sup>, căsătoriți sau nu, părinți<sup>11</sup>, frați<sup>12</sup> și copii<sup>13</sup> ai victimei. Curtea nu va aplica în mod mecanic turnesolul prejudiciului

<sup>4</sup> Curtea a decis că trebuie considerate organizații guvernamentale nu numai organele centrale ale statului, ci și organele descentralizate care exercită putere publică. De asemenea, în situațiile în care persoana juridică respectivă nu se mai poate adresa Curții, fiindcă a fost deja lichidată în statul membru, s-a decis că fostul asociat unic se poate adresa direct Curții, în calitate de victimă. A se vedea, în acest sens, *Centro Europa 7 SRL and Di Stefano c. Italia* [MC], nr. 38433/09, 7 iunie 2012, parag. 92.

<sup>5</sup> Pentru o analiză detaliată a acestor noțiuni, a se vedea *C. Bîrsan*, op. cit., p. 1140 și urm.; *J.-F. Renucci*, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 908 și urm.

<sup>6</sup> *Gorraiz Lizarraga și alții c. Spania*, nr. 62543/00, 27 aprilie 2004, parag. 35. Așa cum prevede expres art. 34 din Convenție, statele membre au obligația de a permite indivizilor să se adreseze Curții. A se vedea *J.-F. Renucci*, op. cit.; *Aksu c. Turcia* [MC], nr. 4149/04, nr. 41029/04, 15 martie 2012.

<sup>7</sup> *Vallianatos și alții c. Grecia* [MC], nr. 29381/09, nr. 32684/09, 7 noiembrie 2013, parag. 47.

<sup>8</sup> Reclamanții care au fost direct afectați de măsura respectivă, indiferent dacă există sau nu un prejudiciu (*Brumărescu c. România*, nr. 28342/95, 23 ianuarie 2001, parag. 50) sau dacă efectele legale au fost permanente sau nu (*Monnat c. Elveția*, nr. 73604/01, 21 septembrie 2006, parag. 33).

<sup>9</sup> *Varnava și alții c. Turcia* [MC], nr. 16064/90, nr. 16065/90, nr. 16066/90, nr. 16068/90, nr. 16069/90, nr. 16070/90, nr. 16071/90, nr. 16072/90, nr. 16073/90, 18 septembrie 2009, parag. 112.

<sup>10</sup> *McCann și alții c. Marea Britanie*, nr. 18984/91, 27 septembrie 1995, *passim*; *Salman c. Turcia*, nr. 21986/93, 27 iunie 2000, *passim*; *Velikova c. Bulgaria*, nr. 41488/98, 18 mai 2000, *passim*.

<sup>11</sup> *Ramsahai și alții c. The Netherlands*, nr. 52391/99, 15 mai 2007, *passim*; *Giuliani și Gaggio c. Italia*, nr. 23458/02, 24 martie 2011, *passim*.

<sup>12</sup> *Andronicou și Constantinou c. Cipru*, nr. 25052/94, 9 octombrie 1997, *passim*.

<sup>13</sup> *McKerr c. Regatul Unit*, nr. 28883/95, 4 mai 2001, *passim*.

produs prin încălcare<sup>14</sup>, ținând cont, printre alte criterii<sup>15</sup>, de acela dacă reclamantul a fost parte la procedura din fața instanțelor naționale<sup>16</sup>.

Curtea a fost deschisă la a permite acelor care, deși nu au fost victime directe ale unei încălcări ale drepturilor prevăzute de către Convenție, să justifice statutul de victimă indirectă prin prisma relației acestora cu victima încălcării. În cele ce urmează, vom analiza abordarea Curții în acele situații în care a fost necesară conturarea unei noțiuni mai elastice, pentru a da eficiență maximă mecanismului convențional de protecție: noțiunea de „victimă potențială”.

Totuși, sistemul prevăzut de art. 34 din Convenție limitează, cel puțin aparent, posibilitatea reclamanților să introducă o *actio popularis*. Art. 34 din Convenție face vorbire despre noțiunea de „victimă”, pe când art. 33 din Convenție se referă la „orice încălcări”, atunci când prevede posibilitatea unei cereri interstatale. Cererea interstatală prevăzută de art. 33 din Convenție prezintă trăsăturile esențiale ale unei *actio popularis*, câtă vreme statul reclamant poate invoca situații generale, actuale sau potențiale de încălcare ale drepturilor prevăzute de Convenție sau chiar încălcări sistematice ale acestora<sup>17</sup>. Prin contrast cu aceste prevederi, reclamanții individuali nu se pot adresa Curții ca reprezentanți ai populației în general<sup>18</sup>. Totuși, în anumite condiții, Curtea a admis că persoanele se pot afla în situația în care nu se pot plânge de o atingere directă a unui drept garantat de Convenție, dar se găsește în situația în care încălcarea se poate petrece oricând, fără ca acesta să știe. Este ceea ce jurisprudența europeană și doctrina a numit calitatea de victimă potențială.

### III. Victima potențială: o noțiune născută din specificul cauzelor privitoare la supravegherea corespondenței

Mijloacele tehnice de supraveghere, în special atunci când sunt aplicate în masă, au o dublă sensibilitate pentru legiuitorii naționali: un prim aspect este acela istoric, în sensul în care o bună parte dintre statele membre ale Convenției au cunoscut în istoria recentă realitatea statului totalitar și interceptările corespondenței ce sunt specifice acestor aparate statale.

În al doilea rând, însăși esența acestor mijloace de supraveghere este aceea că afectează viața privată a indivizilor cărora le sunt aplicate, dată fiind dezvoltarea tehnologică aflată în prezent la dispoziția statelor membre. Dacă aceste mijloace de supraveghere s-ar aplica, chiar cu bune intenții, în masă, în secret și fără un control imparțial, ar șubrezi însăși democrația pe care pretind că o apără. De aceste realități a ținut cont Curtea, la momentul examinării, în formație plenară, a cauzei *Klass și alții c. Germania*<sup>19</sup>:

---

<sup>14</sup> *Micallef c. Malta* [MC], nr. 17056/06, 15 octombrie 2009, parag. 45; *Karner c. Austria*, nr. 40016/98, 24 iulie 2003, parag. 25; *Aksu c. Turcia* [MC], nr. 4149/04, nr. 41029/04, 15 martie 2012, parag. 51.

<sup>15</sup> *Nölkenbockhoff c. Germania*, nr. 10300/83, 25 august 1987, parag. 33; *Micallef c. Malta*, parag. 48-49; *Polcano Torres și Movilla Polanco c. Spania*, nr. 34147/06, 21 septembrie 2010, parag. 31; *Gradinar c. Moldova*, nr. 7170/02, 8 aprilie 2008, parag. 98-99.

<sup>16</sup> *Micallef c. Malta*, parag. 52; *Aksu c. Turcia*, parag. 48.

<sup>17</sup> *C. Bîrsan*, op. cit., p. 1123.

<sup>18</sup> *Idem*, p. 1165.

<sup>19</sup> Nr. 5029/7, 6 septembrie 1978.

68. [...] Supravegherea secretă și implicațiile acesteia sunt realități pe care Curtea, spre regretul acesteia, le-a găsit a fi necesare, în condițiile cotidiene într-o societate democratică, în interesul securității naționale și pentru apărarea ordinii sau prevenirea unei infracțiuni.

[...]

42. [...] Puterea de a supraveghea cetățenii, care caracterizează statul polițienesc, este tolerabilă în sistemul Convenției numai în măsura strict necesară pentru apărarea instituțiilor democratice.

[...]

48. Astfel cum au apreciat și Delegații, Curtea, în aprecierea întinderii protecției oferite de către art. 8, trebuie să țină cont de două fapte importante. Prima este reprezentată de avansul tehnicii de spionaj și, în mod corespunzător, a celei de supraveghere, iar a doua este dezvoltarea terorismului în Europa ultimilor ani. Actualele societăți democratice sunt amenințate de forme foarte sofisticate de spionaj și de terorism, cu consecința că Statul trebuie, pentru a putea contracara în mod eficient asemenea amenințări, să supravegheze în secret elementele subversive care operează sub jurisdicția acestuia. Curtea acceptă faptul că existența vreunei forme de legislații care acordă puterea de a supraveghea în secret poșta și telecomunicațiilor este, în condiții excepționale, necesară într-o societate democratică, în interesul securității naționale și pentru prevenirea dezordinii sau a unei infracțiuni.

[...]

Totuși, Curtea subliniază faptul că Statele nu se bucură de o discreție nelimitată de a supraveghea în secret persoanele aflate sub jurisdicția acestora. Curtea, fiind conștientă de pericolul ca o asemenea lege să submineze sau chiar să distrugă democrația sub pretextul apărării acesteia, afirmă că statele nu pot să adopte orice măsuri pe care le consideră necesare, în numele luptei împotriva spionajului și terorismului.

Domnul Gerhard Klaas și alți cetățeni germani, avocați și un judecător, s-au adresat Curții, afirmând că o prevedere din Legea din 13 august 1968 cu privire la restrângerea secretului comunicațiilor poștale și telecomunicațiilor (*Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses*) era contrară Convenției, în sensul că permitea măsuri de supraveghere fără a obliga autoritățile să informeze *post factum* pe cel supravegheat și în sensul că excludea vreun recurs intern împotriva ordonării și punerii în executare a acestor măsuri.

Ca măsură de precauție, tocmai prin raportare la dispozițiile art. 25 parag. 1 al Convenției<sup>20</sup>, reclamanții au pretins că au făcut obiectul acestor măsuri de supraveghere, deși nu știau cu certitudine că aceste măsuri le-au fost aplicate<sup>21</sup>. Guvernul Germaniei a susținut că cererea cu care a fost sesizată Comisia, deferită ulterior Curții, este inadmisibilă, din moment ce reclamanții nu puteau fi considerați victime. În sinteză, Guvernul a susținut că reclamanții nu invocau o violare individuală, directă, chiar potențială a drepturilor garantate de Constituție, ci mizau pe o „posibilitate ipotetică de a fi supus măsurilor de supraveghere”<sup>22</sup> și că urmăreau o analiză „generală și abstractă a legislației în lumina Convenției a legislației contestate”<sup>23</sup>, promovând în realitate o *actio popularis*<sup>24</sup>.

---

<sup>20</sup> Al cărui text era, *illo tempore* și în ceea ce interesează prezentul studiu, aproape identic cu actualele prevederi ale art. 34 din Convenție.

<sup>21</sup> Aceste argumente au fost invocate, de altfel, și în fața Curții Constituționale a Germaniei.

<sup>22</sup> *Klass și alții c. Germania*, parag. 30.

<sup>23</sup> *Ibidem*.

Așadar, Curtea era confruntată cu o situație dificilă: pe de-o parte, reclamanții nu erau victime, cel puțin nu în sens formal, din moment ce nu puteau să probeze în mod concret măsurile de supraveghere la care susțineau că au fost supuși. Pe de cealaltă parte, autoritățile naționale ar putea să se sustragă de la controlul Curții Europene a Drepturilor Omului prin asemenea subterfugii, operând în secret față de cetățenii acestora.

Din moment ce aceștia nu pot afla de măsurile de supraveghere, iar dacă ar afla, le-ar fi imposibil să probeze existența acestora, ingerința în viața lor privată și de familie s-ar produce în mod nestingherit, privând de eficiență mecanismele Convenției și golind de conținut însăși democrația pe care o apără.

Curtea, acționând în baza principiului deja consacrat al plenitudinii sale de jurisdicție, în conformitate cu care poate ține cont de toate aspectele relevante ce țin de fapte sau de drept, a decis că, în cauza *Klass și alții c. Germania*, se pune, printre altele, problema interpretării noțiunii de „victimă” în înțelesul Convenției europene. Pe cale de consecință, după ce a trecut în revistă principiile sale generale din această materie, conform cu care indivizii nu pot să se plângă, *in abstracto*, de o lege care nu a fost aplicată în detrimentul acestora, Curtea a decis că nu poate fi înlăturat efectul util al prevederilor Convenției prin aplicarea în secret a unor măsuri de supraveghere:

34. [...] În prezenta cauză se pune problema dacă un individ poate fi privat de posibilitatea de a introduce o cerere individuală în fața Comisiei, fiindcă acesta nu poate proba în mod concret vreo măsură care să-l fi afectat direct, din cauza caracterului secret al măsurilor respective. În opinia Curții, efectul util (*l'effet utile*) al Convenției implică posibilitatea, în asemenea circumstanțe, de a avea acces la Comisie. Dacă nu ar exista această posibilitate, eficiența mecanismului convențional ar fi slăbită. Dispozițiile procedurale ale Convenției trebuie aplicate într-o manieră care face eficace sistemul de recursuri individuale, din moment ce menirea Convenției și a instituțiilor sale este de a proteja individul.

Astfel, Curtea acceptă că un individ poate, în anumite condiții, să pretindă că este victima unei încălcări cauzate de simpla existență a unor măsuri secrete sau a legislației care permite astfel de măsuri, fără a alege că asemenea măsuri i-au fost aplicate în mod concret. Condițiile relevante vor fi determinate de la caz la caz, în funcție de dreptul garantat de Convenție despre care se pretinde că a fost încălcat, caracterul secret al măsurilor reclamate și legătura dintre reclamant și măsurile respective.

[...]

36. Curtea arată că, în situațiile în care un Stat ar institui măsuri secrete de supraveghere, a căror existență ar fi necunoscută persoanelor controlate, cu efectul că această supraveghere nu ar putea fi niciodată contestată, art. 8 ar fi, într-o mare parte, aneantizat. Ar fi posibil, într-o asemenea situație, ca un individ să fie tratat într-un mod contrar art. 8 sau chiar să fie privat de dreptul garantat de art. 8, fără să cunoască și deci fără să poată obține un remediu, fie la nivel național, fie în fața instituțiilor Convenției.

[...]

Curtea consideră că este de neacceptat ca garanția exercițiului unui drept garantat de către Convenție să poată fi înlăturată prin simplul fapt că acelei persoane îi este ascunsă încălcarea

---

<sup>24</sup> Pentru mai multe detalii cu privire la dictonul latin și conotațiile acestuia în dreptul internațional, a se vedea *A. P. Rubin, Actio Popularis, Jus Cogens and Offenses Erga Omnes ?*, în *New England Law Review*, vol. 35:2/2001, p. 265-280 (<http://www.nesl.edu/userfiles/file/lawreview/vol35/2/rubin.pdf>), accesat la 1 iulie 2016.

dreptului. Dreptul la un recurs individual al persoanelor care pot fi afectate de asemenea măsuri secrete de supraveghere trebuie să fie derivat din prevederile art. 25 din Convenție, căci, într-o situație contrară, art. 8 din Convenție riscă să fie aneantizat.

Într-unul dintre pasajele remarcabile ale jurisprudenței sale, Curtea a conchis că nu se poate garanta efectul util al normelor Convenției dacă nu se garantează și un recurs util și eficient persoanelor care pretind încălcarea drepturilor lor fundamentale, într-o situație contrară Convenția devenind un garant al unor drepturi mai mult teoretice și iluzorii. Simplul fapt că măsurile pretins a fi încălcări ale drepturilor garantate de Convenție s-au desfășurat în secret și că, drept urmare, reclamantul nu poate să le probeze în mod direct nu ar trebui să-l frustreze de dreptul său de a se adresa Curții.

Curtea a mers cu raționamentul mai departe în cauza *Klass și alții c. Germania*, atunci când a privit spre fondul cauzei. Analizând dacă legislația criticată este compatibilă, în general, cu exigențele Convenției, Curtea a decis că „pentru a determina dacă reclamantii au fost victimele unei încălcări a Convenției trebuie să se determine dacă legislația contestată este ea însăși compatibilă cu prevederile Convenției”<sup>25</sup>. Aceasta din cauza faptului că existența în sine a legislației cu privire la supravegherea secretă este o amenințare pentru persoanele care ar putea intra sub incidența acesteia, o amenințare care „aduce atingere, în mod necesar, libertății utilizatorilor serviciilor poștale și de telecomunicații de a comunica unii cu alții”<sup>26</sup>.

Curtea și-a păstrat perspectiva în alte cazuri și a decis că existența unui sistem care permite efectuarea supravegherii secrete a comunicării reprezintă o ingerință în exercițiul drepturilor garantate de art. 8, indiferent de existența vreunor măsuri efective de supraveghere a individului respectiv<sup>27</sup>.

Astfel, sunt două tipuri de plângeri pe care un reclamant le poate susține prin cererea adresată Curții Europene a Drepturilor Omului, în această materie. Reclamantul poate să susțină că a fost în concret supus unor măsuri de interceptare a comunicațiilor. Raționamentul din cauza *Klass și alții c. Germania* nu se poate, însă, aplica în mod mecanic, câtă vreme fosta Comisie a decis, în mai multe cauze subsecvenței cauzei *Klass și alții c. Germania*, că acest raționament nu poate fi utilizat *telle quelle*, cât să „se aplice fiecărei persoane” din statul respectiv<sup>28</sup>. În asemenea situații, reclamantii trebuie să probeze că există măcar „posibilitatea rezonabilă” ca aceste măsuri să-i fi privit<sup>29</sup>.

<sup>25</sup> *Klass și alții c. Germania*, parag. 38.

<sup>26</sup> *Idem*, parag. 41.

<sup>27</sup> A se vedea *Malone c. Regatul Unit*, nr. 8691/79, 26 aprilie 1985, parag. 64: „Astfel cum a arătat Comisia în raportul acesteia (parag. 115), existența, în Anglia și Țara Galilor, a legilor și practicilor care permit și instaurează un sistem pentru efectuarea supravegherii secrete a comunicațiilor este în sine o «ingerință... în exercițiul» drepturilor prevăzute de art. 8, indiferent dacă s-a luat vreo măsură concretă împotriva acestuia. [...] Astfel, Curtea, menținând opinia Comisiei (a se vedea raportul, parag. 114), nu consideră necesar să investigheze restul susținerilor reclamantului, în sensul că atât comunicațiile sale poștale, cât și cele telefonice i-au fost interceptate un număr de ani”.

<sup>28</sup> A se vedea *Kennedy c. Regatul Unit*, nr. 26839/05, 18 mai 2010, parag. 122 și jurisprudența citată acolo.

<sup>29</sup> Aici sunt relevante calitățile pe care legile naționale în domeniul măsurilor secrete de supraveghere ar trebui să le îndeplinească, în special în ceea ce privește previzibilitatea acesteia. Trebuie să existe reguli clare cu privire la interceptări, în special dat fiind faptul că tehnologia este într-un flux continuu (*Weber și Saravia c. Germania*, nr. 54934/00, 29 iunie 2006, parag. 93-95).

În al doilea rând, reclamantul poate să susțină că legislația este formulată de asemenea natură cât să permită exercitarea în secret a măsurilor de supraveghere, fără vreun control sau posibilitate de critică, dar fără a putea proba în mod concret măsurile luate împotriva sa. În astfel de cauze, Curtea va utiliza raționamentul folosit în cauza *Klass și alții c. Germania*, fiind necesară această depărtare de regula generală prevăzută de art. 34 din Convenție, mai ales în cazurile în care Curtea consideră că fie remediile naționale pe care reclamantul le avea la dispoziție nu erau suficiente pentru a disloca riscul ca aceste măsuri să i se aplice, fie aceste remedii nu există. Așadar, dacă legislația internă nu prevede posibilitatea de a contesta în fața instanțelor naționale presupusele măsuri secrete de supraveghere „nu poate fi considerată nejustificată apariția suspiciunii generalizate în ochii publicului că aceste puteri de supraveghere secrete sunt folosite în mod abuziv”<sup>30</sup>. În aceste situații, chiar dacă există un risc redus ca reclamantul să fi fost supus măsurilor de supraveghere, Curtea va analiza cu atenție eventualele probleme structurale pe care legea și comportamentul autorităților naționale le pot pune<sup>31</sup>.

Aceste abordări au fost armonizate de Curte într-o hotărâre recentă a Marii Camere, în cauza *Roman Zakharov c. Rusia*<sup>32</sup>, în care Curtea a stabilit condițiile pe care un reclamant trebuie să le îndeplinească, în opinia Curții, pentru a fi victimă a unei violări provocate de măsurile secrete de supraveghere:

171. În opinia Curții, abordarea Kennedy este cea mai eficientă în a garanta că acel caracter secret al măsurilor de supraveghere nu duce la rezultatul că aceste măsuri sunt în realitate de necontestat și că se plasează în afara supravegherii autorităților judiciare naționale și a Curții. Pe cale de consecință, Curtea acceptă că un reclamant poate susține că a fost victima unor încălcări pricinuite prin simpla existență a măsurilor secrete de supraveghere sau de adoptarea legislației care permite măsurile de supraveghere, dacă următoarele condiții sunt îndeplinite. În primul rând, Curtea va ține cont de obiectul legislației care permite măsurile secrete de supraveghere, examinând dacă reclamantul ar putea fi afectat de aceasta, fie pentru că aparține unui grup de

---

Fără a epuiza subiectul, Curtea a decis (a se vedea, spre exemplu, *Kruslin c. Franța*, nr. 11801/85, 24 aprilie 1990, parag. 34 și urm.; *Kopp c. Elveția*, nr. 23224/94, 25 martie 1998, parag. 62-75; *Huvig c. Franța*, nr. 11105/84, 24 aprilie 1990, *passim*) că legislația din acest domeniu trebuie să prevadă cel puțin următoarele garanții: legea trebuie să specifice categoria de persoane care pot fi supuse măsurilor de supraveghere (*Bykov c. Rusia*, nr. 4378/02, 10 martie 2009, parag. 80), natura infracțiunilor (prin ipoteză, măsurile ar trebui să privească numai infracțiuni grave și foarte grave. A se vedea, în acest sens, *Roman Zakharov c. Rusia*, nr. 47143/06, 4 decembrie 2015, parag. 182), limitele măsurii, posibilitatea ca autoritățile judiciare și apărarea să poată analiza înregistrările și autenticitatea acestora (a se vedea *Dumitru Popescu c. România*, nr. 71525/01, 26 aprilie 2007, *passim*), circumstanțele în care înregistrările trebuie distruse. Legea trebuie, de asemenea, să indice, cu claritate, întinderea și modul de exercitare a prerogativelor autorităților publice în acest domeniu. Pentru alte cauze în care a fost constatată violarea art. 8, a se vedea, printre altele: *Amann c. Elveția [MC]*, nr. 27798/95, 16 februarie 2000; *Taylor-Sabori c. Regatul Unit*, nr. 47114/99, 22 octombrie 2002; *Wisse c. Franța*, nr. 71611/01, 20 decembrie 2005 (în care Curtea a conchis că înregistrările sistematice ale conversațiilor în camera de vizită, pentru alt scop decât securitatea închisorii privau aceste camere de însăși rațiunea existenței lor, din moment ce se nega deținuților respectivi orice brumă de viață privată).

<sup>30</sup> A se vedea *Kennedy c. Regatul Unit*, parag. 124 și urm., în care Curtea a folosit ambele metodologii, arătând că o abordare suplă este cea mai eficientă pentru a proteja drepturile garantate de Convenție. A se vedea și *Liberty și alții c. Regatul Unit*, nr. 58243/00, 1 iulie 2008, parag. 56-57; *lordachi și alții c. Moldova*, nr. 25198/02, 10 februarie 2009, parag. 30-35.

<sup>31</sup> *Ibidem* (Kennedy).

<sup>32</sup> *Roman Zakharov c. Rusia*, nr. 47143/06, 4 decembrie 2015.

persoane avute în vedere de legislația criticată, fie pentru că legislația afectează în mod direct toți utilizatorii serviciilor de comunicații, instituind un sistem în care oricărei persoane îi pot fi interceptate comunicațiile. În al doilea rând, Curtea va ține cont de existența remediilor la nivelul național și va ajusta gradul de control și în funcție de efectivitatea acestor remedii. Astfel cum a subliniat în cauza *Kennedy*, acolo unde sistemul domestic nu prevedea un remediu efectiv pentru persoana care suspecta că a fost supusă măsurilor secrete de supraveghere, nu este nejustificată suspiciunea generalizată a publicului că aceste puteri de supraveghere secrete sunt folosite în mod abuziv. În asemenea circumstanțe, amenințarea supravegherii în sine poate să restrângă comunicațiile libere prin serviciile de telecomunicații sau de poștă, constituind astfel, pentru toți utilizatorii actuali sau potențiali, o ingerință directă în exercițiul garantat de art. 8 din Convenție. Astfel, este nevoie suplimentară de control din partea Curții și este justificată excepția de la regula conform căreia indivizilor nu le este conferit dreptul de a critica o lege *in abstracto*. În asemenea cazuri, individul nu trebuie să demonstreze existența riscului ca aceste măsuri secrete de supraveghere să se fi aplicat acestuia. Contrastând, dacă sistemul național prevede remedii efective, o suspiciune generalizată de abuz este mai dificil de justificat. În asemenea cazuri, individul poate susține că este victima unei încălcări provocate de simpla existență a măsurilor secrete de supraveghere, respectiv a legislației care să permită astfel de măsuri numai dacă arată că, din cauza situației sale specifice, există potențialul risc ca acesta să fie supus unor asemenea măsuri.

Urmându-și apoi raționamentul, Curtea a decis că legislația din cauza respectivă permitea autorităților din Federația Rusă să intercepteze orice telecomunicații mobile, fără ca vreodată indivizii să fie înștiințați de această interceptare. În acest sens, legislația criticată afecta toți utilizatorii de servicii de telefonie mobilă, astfel încât examinarea *in abstracto* s-a justificat, simpla existență a legislației amintite fiind o ingerință în exercițiul drepturilor garantate de art. 8 din Convenție, fapt ce a conferit reclamantului statut de victimă în înțelesul art. 34 din Convenție.

#### IV. Concluzii

Maniera elastică în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a conturat noțiunea de victimă potențială în înțelesul art. 34 din Convenție este dovada abordării sale unice, special concepută pentru garantarea eficacității normelor acesteia. Deschizând calea unei critici generale a legislației într-un oarecare domeniu, în situațiile în care simpla existență a legislației respective reprezintă o ingerință, Curtea a dat eficiența normelor convenționale care, prin subterfugii și metode secrete, ar fi fost golite de conținut.

Noile repere jurisprudențiale stabilite în cauza *Roman Zakharov c. Rusia* vor permite atât judecătorilor naționali, cât și Curții să păstreze justul echilibru între necesitatea reală de a combate anumite fenomene infracționale cu ajutorul mijloacelor secrete de supraveghere și dreptul tuturor la respectarea vieții private și de familie. Existența acestor repere se datorează și curajului Curții, care, la momentul judecării cauzei *Klass*, s-a îndepărtat de principiul statuat prin art. 34 din Convenție, deschizând calea unui recurs individual, care, în condițiile mai sus analizate, împrumută din însușirile unei *actio popularis*.

Apropiindu-se de un *actio popularis* și permițând reclamantilor să adreseze Curții problemele structurale ale legislației din materie, care le poate afecta în mod direct respectul vieții private și de familie, recursul individual în care reclamantul se consideră a fi victimă potențială este una dintre inovațiile jurisprudențiale cele mai laudabile din istoria Curții Europene a Drepturilor Omului.